

Παράγοντες σχολικής αποτελεσματικότητας

Ράλια Θωμά

Δασκάλα, μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο ΤΕΠΑΕΣ του πανεπιστημίου Αιγαίου

Εισαγωγή

«Το σχολείο λειτουργεί ως ο μόνος δρόμος για την παροχή γνώσεων και την ανάπτυξη δεξιοτήτων, που ουσιαστικά παραμένουν εγκλωβισμένες σε «παραδοσιακά» πρότυπα» (Παμουκτσόγλου, 2001: 82). Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια επικρατεί ένας γενικότερος προβληματισμός σχετικά με το κατά πόσο το σχολείο μπορεί να ξεπεράσει το συντηρητικό του χαρακτήρα και να αντεπεξέλθει στις κοινωνικές μεταβολές που συντελούνται με ραγδαίους ρυθμούς.

Η εκπαίδευση είναι μια επικερδής επένδυση, καθώς διαρκώς παρατηρείται πως οι καλύτερες εργασίες προσφέρονται σε εκείνους που έχουν περισσότερη μόρφωση. Άλλωστε, η εκπαίδευση επιδρά καταλυτικά στην αναπτυξιακή διαδικασία μιας χώρας. Η επαγγελματική αποκατάσταση του ανθρώπου πλέον συνδέεται άμεσα με την εκπαίδευσή του, τις γνώσεις και δεξιότητες που διαθέτει. Η χειρωνακτική και ανειδίκευτη εργασία δίνει σιγά-σιγά τη θέση της στην εξειδικευμένη επιστημονική γνώση και τεχνολογία. Το διεθνές κοινωνικο-οικονομικό και τεχνολογικό περιβάλλον μεταβάλλεται, και απαιτείται πλέον εκπαιδευμένο και εξειδικευμένο προσωπικό. Η οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας είναι δύσκολη, αν το ανθρώπινο εργατικό δυναμικό της δεν είναι κατάλληλα εκπαιδευμένο και εξειδικευμένο.

Γι' αυτό η προσπάθεια κάθε κοινωνίας για πρόοδο και ανάπτυξη, για ευημερία και βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της περνά μέσα από ένα διαρκή αγώνα για εκπαίδευση και γνώση. Η ανάγκη ύπαρξης ενός αποτελεσματικού σχολείου, που θα μπορεί να υπηρετεί όλες αυτές τις μεταβολές και εξελίξεις, κρίνεται επιτακτική.

Ιστορική αναδρομή

Οι έρευνες για τη διερεύνηση των χαρακτηριστικών των αποτελεσματικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων ξεκίνησαν ουσιαστικά το 1966, όταν ο Coleman και οι συνεργάτες του δημοσίευσαν τα στοιχεία της έρευνας που είχαν πραγματοποιήσει με τίτλο «Ισότητα στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες» (Βαρσαμίδου & Ρες, 2006).

Τα απαισιόδοξα αποτελέσματα της έρευνας του Coleman αλλά και άλλων ερευνών που πραγματοποιήθηκαν αργότερα, όπως αυτής του Jencks (1972), οι οποίες υποστήριζαν ότι το οικογενειακό/κοινωνικό περιβάλλον των μαθητών καθορίζει αποφασιστικά την ακαδημαϊκή τους επίδοση και, κατά συνέπεια, το σχολείο έχει -σε σχέση με το περιβάλλον- μικρή επίδραση στα μορφωτικά αποτελέσματα (Ανδρεαδάκης, 2010), οδήγησαν στο κίνημα για το «αποτελεσματικό σχολείο», το οποίο έλαβε χώρα προς το τέλος της δεκαετίας του '70 και τις αρχές της δεκαετίας του '80. Εμπνευστής του κινήματος ήταν ο Ronald R. Edmonds, ο οποίος με μια ομάδα συνεργατών του κατάφερε να πείσει τον εκπαιδευτικό κόσμο ότι τα σχολεία θα μπορούσαν να μεταρρυθμιστούν, προκειμένου να γίνουν αποτελεσματικά σχολεία για όλους τους μαθητές. Έρευνες που έγιναν από τη δεκαετία του '70 και μετά (Weber, 1971· Summers & Wolfe, 1977· Hoover, 1978· Lezotte & Passalacqua, 1978· Brookover *et al.*, 1979· Edmonds, 1979· Rutter *et al.*, 1979· Gregory *et al.*, 1980· Madaus *et al.*, 1980· Murnane, 1981· Cohen, 1982· Purkey & Smith, 1983· Mackenzie, 1983· Lipsitz, 1984· Rosenholtz, 1985· Stedman, 1985· Cohn & Rosenholtz, 1985, στο: Ανδρεαδάκης, 2010) αμφισβήτησαν τα αποτελέσματα των ερευνών των Coleman και Jencks. Όπως αναφέρει ο Ανδρεαδάκης (2010), οι έρευνες αυτές υποστήριξαν ότι υπάρχουν χαρακτηριστικά γνωρίσματα των σχολείων τα οποία επηρεάζουν την πρόοδο των μαθητών και δίνουν μορφωτικά αποτελέσματα ανώτερα από εκείνα που θα προσδιόριζε η μορφωτική/κοινωνική τους προέλευση.

Το κίνημα για το «αποτελεσματικό σχολείο» μπορεί να ξεκίνησε από την Αμερική, ωστόσο σε σύντομο χρονικό διάστημα πήρε παγκόσμιες διαστάσεις και κατάφερε να αντικαταστήσει την απόγνωση που είχε δημιουργηθεί σε πολλούς μαθητές των περισσότερων μεγάλων πόλεων και των αγροτικών περιοχών με ένα όραμα ελπίδας για το μέλλον της γνώσης. Στο απόγειό του, το κίνημα της «σχολικής αποτελεσματικότητας» ήταν μια συμμαχία πολιτών, εκπαιδευτικών και ερευνητών οι οποίοι επικοινωνούσαν τα αποτελέσματα των ερευνών τους σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης.

«Το κίνημα αυτό προσπάθησε να ερευνήσει και να απαντήσει στο πρόβλημα της σχολικής κινητικότητας και επιτυχίας των μαθητών, μια και στόχος του ήταν να ενισχύσει τους μαθητές που προέρχονταν από υποβαθμισμένα κοινωνικοοικονομικά περιβάλλοντα, ώστε να ξεπεράσουν την κοινωνική τους μοίρα» (Παμουκτσόγλου, 2001: 82).

Όπως τονίζει η Παμουκτσόγλου (2001), στις μέρες μας οι έρευνες που γίνονται δεν εστιάζονται στο αν το σχολείο μπορεί να επηρεάσει τη σχολική επιτυχία, καθώς πλέον είναι διαδεδομένη η αντίληψη ότι το σχολείο μπορεί να επέλθει σε αυτή. Πλέον το πρόβλημα εντοπίζεται στις στρατηγικές που χρειάζονται, ώστε τα μη αποτελεσματικά σχολεία να αναβαθμιστούν και τα αποτελεσματικά όχι μόνο να παραμείνουν ως τέτοια αλλά να βελτιωθούν περισσότερο.

Ορισμός του αποτελεσματικού σχολείου

Το ζήτημα του ορισμού του αποτελεσματικού σχολείου είναι αρκετά δύσκο-

λο και οι απόψεις σχετικά με τον τελικό ορισμό δίστανται. Ο όρος της *αποτελεσματικότητας* (*effectiveness, efficacy*), που συναντάται συχνά, αντιπαραβάλλεται με εκείνον της *αποδοτικότητας* (*efficiency*). Ως αποτελεσματικότητα νοείται η ικανότητα του να επιφέρει κάποιος το αναμενόμενο αποτέλεσμα, ενώ αποδοτικότητα είναι η ιδιότητα να παράγει κάποιος αρκετό έργο, να αποφέρει κέρδος, οφέλη (Μπαμπινιώτης, 1998: 262). Σύμφωνα με τον Levacic (1995), «αποτελεσματικότητα είναι να κάνεις τα σωστά πράγματα, ενώ αποδοτικότητα να κάνεις τα πράγματα σωστά». Και ο Gaskell (1995) κινείται σε παρόμοιο κλίμα: αποτελεσματικότητα είναι «η μέτρηση της επιτυχίας με σταθμισμένα κριτήρια, ιδιαίτερα όταν τα σχολεία την επιδεικνύουν ως απάντηση των αναγκών των μαθητών, συνδυάζοντας τους στόχους και το πρόγραμμα σπουδών. Είναι, ουσιαστικά, μια συνολική μέτρηση της ικανοποίησης των κοινωνικών αναγκών μέσω της σχολικής επιτυχίας» (Παμουκτσόγλου, 2001: 83).

Η σχολική αποτελεσματικότητα ασχολείται με την επίδραση σχολικών παραγόντων όπως είναι η διοίκηση και το κλίμα του σχολείου, και η γνωστική και συναισθηματική επίδοση των μαθητών (Campbell, Kyriacides, Muijs & Robinson, 2004, στο: Κοντάκος, 2010). Σύμφωνα με τους Reynolds *et al.*, η σχολική αποτελεσματικότητα εξετάζει το ερώτημα γιατί σχολεία με αρχικά συγκρίσιμο επίπεδο μαθητών διαφέρουν σημαντικά στο κατά πόσο επιτυγχάνουν το στόχο τους (Reynolds *et al.*, 1994, στο: Κοντάκος, 2010), ενώ ο Sergiovanni επιχειρεί να δώσει τη διαφοροποίηση ανάμεσα στους όρους αποτελεσματικό και επιτυχημένο σχολείο, υποστηρίζοντας ότι «αποτελεσματικό σχολείο είναι εκείνο το οποίο τεχνικά επιτυγχάνει να αυξήσει την επίδοση των μαθητών του, γεγονός που διαπιστώνεται βάσει τυπικών και κοινών διαγωνισμάτων. Αντιθέτως, επιτυχημένο σχολείο θεωρείται εκείνο το οποίο ανταποκρίνεται σε ό,τι απαιτεί το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον από αυτό» (Sergiovanni, 1995, στο: Κοντάκος, 2010).

Ο Peter Mortimore (1991) υποστηρίζει ότι αποτελεσματικό είναι εκείνο το σχολείο του οποίου οι μαθητές έχουν μεγαλύτερη επίδοση από αυτή που προσδοκάται με βάση τα δεδομένα και τα τελικά αποτελέσματά του, ενώ, σύμφωνα με τον Gaskell (1995), αποτελεσματικό θεωρείται το σχολείο που μετρά την επιτυχία, από τη στιγμή μάλιστα που επιδεικνύεται, ως απάντηση των αναγκών των μαθητών, συνδυάζοντας τους στόχους και το πρόγραμμα σπουδών. Είναι, ουσιαστικά, μια συνολική μέτρηση της ικανοποίησης των κοινωνικών αναγκών μέσω της σχολικής επιτυχίας.

Παράγοντες σχολικής αποτελεσματικότητας

Οι διάφορες έρευνες που έχουν γίνει κατά καιρούς έχουν καταλήξει σε μια σειρά κριτηρίων ή μεθόδων προκειμένου να προσδιορίσουν ένα σύνολο παραγόντων που πρέπει να έχει ένα σχολείο για να χαρακτηριστεί ως αποτελεσματικό. Αξίζει να σημειωθεί ότι αρκετές από αυτές τις έρευνες έχουν καταδείξει τη σχέση που έχει η αποτελεσματικότητα ενός σχολείου με την κουλτούρα που επικρατεί σε αυτό.

Όπως αναφέρει ο Ανδρεαδάκης (2010), ο πρώτος που θέσπισε τους βασικούς παράγοντες του αποτελεσματικού σχολείου ήταν ο R. Edmonds (1979). Σύμφωνα με αυτόν, οι πέντε παράγοντες που συνιστούν το αποτελεσματικό σχολείο είναι:

- Ισχυρή διοίκηση του σχολείου
- Σχολικό κλίμα που εγγυάται τη μαθησιακή πρόοδο
- Υψηλές προσδοκίες για τις μαθητικές επιδόσεις
- Σαφές πλαίσιο αξιολόγησης των μαθητικών επιδόσεων
- Έμφαση στην απόκτηση βασικών μορφωτικών δεξιοτήτων

Οι έρευνες που γίνονταν κατά καιρούς σχετικά με τους παράγοντες αποτελεσματικότητας προσθέτουν διαρκώς καινούριους. Ο Mortimore και οι συνεργάτες του (1995) αναφέρουν 11 παράγοντες σχολικής αποτελεσματικότητας, οι οποίοι αλληλεξαρτώνται μεταξύ τους.

- **Διοίκηση με επαγγελματισμό:** Η ηγεσία αναφέρεται κατά βάση στο ρόλο που παίζει ο διευθυντής, το στυλ διοίκησης που ακολουθεί και τη σχέση που έχει ο διευθυντής με τα οράματα, τις αξίες και τους στόχους του σχολείου που διευθύνει.
- **Κοινά οράματα και στόχοι:** Τα σχολεία είναι πιο αποτελεσματικά όταν το προσωπικό τους μοιράζεται κοινά οράματα, στόχους και αξίες, όταν συνεργάζονται και όταν μετέχουν στη λήψη αποφάσεων.
- **Μαθησιακό περιβάλλον:** Ένα σχολείο στο οποίο επικρατεί η ηρεμία, είναι οργανωμένο και οι μαθητές του είναι ήρεμοι και έχουν αυτοέλεγχο είναι πολύ πιο πιθανό να είναι αποτελεσματικό σε σχέση με ένα σχολείο στο οποίο επικρατούν χάος και αναρχία.
- **Ελκυστικό περιβάλλον εργασίας:** Η διατήρηση ενός σχολείου σε καλή κατάσταση έχει θετική επίδραση τόσο στη συμπεριφορά όσα και στις επιδόσεις των μαθητών του.
- **Επικέντρωση στη διδασκαλία και στη μάθηση:** Είναι ζωτικής σημασίας τόσο για τους εκπαιδευτικούς όσο και για τους μαθητές ενός σχολείου η επικέντρωση τόσο στην ποιότητα όσο και στην ποσότητα της μάθησης. Μερικοί παράγοντες που παίζουν ρόλο είναι η κατανομή του χρόνου σε ποικίλες δραστηριότητες (π.χ. ενασχόληση με ακαδημαϊκά θέματα γενικού αλλά και ειδικού περιεχομένου, μαθήματα αποκλειστικά αφιερωμένα στη μαθησιακή διαδικασία, ευκαιρίες ανταλλαγής απόψεων τόσο μεταξύ των μαθητών όσο και μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικών), η επικέντρωση στα επιτεύγματα των μαθητών, η συχνή διόρθωση των εργασιών που έχουν οι μαθητές για το σπίτι και η άμεση ανατροφοδότηση των μαθητών.
- **Σκοποθετική διδασκαλία:** Αφορά την επαρκή προετοιμασία του εκπαιδευτικού αναφορικά με τη νέα ύλη που πρόκειται να διδάξει, τη σαφήνεια των διδακτικών στόχων και τη συνάφεια με τις προηγούμενες γνώσεις των μαθητών, τα επαρκώς δομημένα μαθήματα και την υιοθέτηση ποικίλων στρατηγικών μάθησης.
- **Υψηλές προσδοκίες:** Ο εκπαιδευτικός πρέπει να ενημερώνει τους μαθητές του για το τι προσδοκά από αυτούς. Σημαντικό ρόλο, επίσης, παίζει να

έχουν υψηλές προσδοκίες από τους μαθητές όχι μόνο οι εκπαιδευτικοί αλλά και οι γονείς τους.

- **Θετική ενίσχυση:** Αναφέρεται είτε στην άμεση ανατροφοδότηση των μαθητών ή στην πειθαρχία που επικρατεί στη σχολική τάξη. Σημαντικό είναι να τονίσουμε ότι η πειθαρχία δεν πρέπει να προέρχεται αποκλειστικά από τους κανόνες και τους εξωτερικούς παράγοντες, αλλά κατά κύριο λόγο από την έννοια του «ανήκειν» και του «συμμετέχειν» στην ομάδα της τάξης και του σχολείου γενικότερα.
- **Παρακολούθηση της προόδου των μαθητών:** Σημαντικό ρόλο σε αυτή την περίπτωση παίζουν τόσο η αξιολόγηση των επίδοσης των μαθητών όσο και η παρακολούθηση της προόδου τους.
- **Δικαιώματα και υποχρεώσεις των μαθητών:** Οι μαθητές πρέπει να έχουν ενεργό ρόλο στη σχολική ζωή και να μοιράζονται το μερίδιο ευθύνης που τους αναλογεί σχετικά με την προσωπική τους μάθηση.
- **Συνεργασία σχολείου – οικογένειας:** Συμμετοχή των γονέων στη διοργάνωση εκδρομών και άλλων σχολικών δραστηριοτήτων, συχνές συναντήσεις γονέων-εκπαιδευτικών, σχολείο ανοιχτό στην κοινωνία.
- **Λειτουργία του σχολείου ως ενός οργανισμού μάθησης:** Σημαντικός παράγοντας ενός αποτελεσματικού σχολείου είναι η διαρκής επιμόρφωση τόσο των εκπαιδευτικών του όσο και του διευθυντή της σχολικής μονάδας.

Η Πασιαρδή (2001) συνοψίζει τους προαναφερθέντες παράγοντες σχολικής αποτελεσματικότητας και αναφέρεται στους εξής:

- **Εκπαιδευτική ηγεσία - Οργάνωση και διεύθυνση του σχολείου:** Πρωταρχικό μέλημα του διευθυντή πρέπει να αποτελεί η ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης ο διευθυντής κάθε σχολικής μονάδας οφείλει να επιδιώκει την αγαπή συνεργασία και την επικοινωνία με τους υφιστάμενους εκπαιδευτικούς, μεταδίδοντάς τους με αυτό τον τρόπο την αποστολή του σχολείου.
- **Έμφαση στη σχολική διδασκαλία:** Έχουν ιδιαίτερη σημασία ο χρόνος που αφιερώνεται στη διδασκαλία, η αλληλεπίδραση και η συνεργασία μαθητών-εκπαιδευτικών.
- **Διαπροσωπικές σχέσεις:** Η ύπαρξη ενός ευνοϊκού κλίματος διευκολύνει τη μάθηση και τη διδασκαλία. Το θετικό σχολικό κλίμα αποτελεί εγγύηση για την πραγμάτωση των στόχων της σχολικής μονάδας.
- **Υψηλές προσδοκίες των εκπαιδευτικών για όλους τους μαθητές:** Ίση αντιμετώπιση όλων των μαθητών από τους δασκάλους τους. Πρέπει να αποτελεί κοινή πεποίθηση των δασκάλων πως όλοι οι μαθητές, ανάλογα με τις ικανότητές τους, μπορούν να μάθουν με επιτυχία.
- **Αξιολόγηση της σχολικής επίδοσης των μαθητών:** Με τη μέτρηση της επίδοσης των μαθητών αξιολογούνται ταυτόχρονα και τα προσφερόμενα εκπαιδευτικά προγράμματα.
- **Συμμετοχή των γονέων στο σχολείο:** Η ενεργός συμμετοχή των γονέων στη σχολική πραγματικότητα, αναμφισβήτητα, διευκολύνει τη διαδικασία της μάθησης.

– *Παροχή χωριστού προϋπολογισμού σε κάθε σχολική μονάδα:* Έτσι επιτυγχάνεται η αποκέντρωση, υπάρχει ευελιξία και δίνεται έμφαση στις πραγματικές και όχι, ενδεχομένως, στις εικονικές ανάγκες των μαθητών.

Στις αρχές του 2001 στην Έκθεση της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων με τίτλο: «Οι συγκεκριμένοι μελλοντικοί στόχοι των εκπαιδευτικών συστημάτων» (Βρυξέλλες, 2000:5) επισημαίνονται τα εξής: «Ο συνδυασμός των πιο αυστηρών προϋπολογισμών για την εκπαίδευση και της μεγαλύτερης πίεσης για επιτυχία σημαίνει ότι οι πόροι πρέπει να στοχοθετηθούν εκεί όπου υπάρχουν πραγματικά ανάγκες. Αυτό με τη σειρά του συνεπάγεται ότι οι αρμόδιες αρχές πρέπει να καταστεί δυνατό να κατανοήσουν ποια σχολεία λειτουργούν καλά, ποια λιγότερο καλά ή άσχημα και να διοχετεύσουν τους πόρους προς τις κατευθύνσεις που χρειάζεται. Συνεπώς, οι αρχές χρειάζονται έναν εθνικά αναγνωρισμένο ορισμό του τρόπου με τον οποίο πρέπει να μετριέται η επιτυχία (π.χ. ένα δείκτη προόδου)». Την ίδια χρονική περίοδο δόθηκε στη δημοσιότητα η «Ευρωπαϊκή Έκθεση για την Ποιότητα της Σχολικής Εκπαίδευσης». Η συγκεκριμένη έκθεση εμπεριέχει 16 δείκτες ποιότητας των εκπαιδευτικών μονάδων, οι οποίοι καλύπτουν 4 άξονες:

- α) τα επίπεδα των επιδόσεων των μαθητών σε συγκεκριμένα γνωστικά αντικείμενα,
- β) την επιτυχία στο σχολείο και τη μετάβαση,
- γ) την παρακολούθηση της σχολικής εκπαίδευσης και
- δ) τους πόρους και τις δομές της εκπαίδευσης.

Στις μέρες μας το σχολείο συνδέεται άρρηκτα με την αγορά εργασίας και κατ' επέκταση με την οικονομία. Η επιστημονική κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού καθίσταται ζωτικής σημασίας σε ένα ολοένα και περισσότερο μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον. Στις παρούσες συνθήκες η όλη εκπαιδευτική διαδικασία, εκτός από τον βασικό σκοπό που επιτελεί ως προς την παροχή γνώσεων και την ανάπτυξη δεξιοτήτων, συντελεί μέσω της βελτίωσης του μορφωτικού επιπέδου της κοινωνίας στην οικονομική και κοινωνική της ανάπτυξη. Για το λόγο αυτόν τα τελευταία χρόνια η πίεση που ασκείται στις κυβερνήσεις των κρατών από πολίτες, συνδικάτα, επιστημονικές κοινότητες κ.τ.λ. είναι μεγάλη, ώστε η παιδεία να καταλαμβάνει μεγάλο μερίδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού. Το σχολείο καλείται να είναι ανοικτό στην κοινωνία και να ανταποκρίνεται επαρκώς και με απόλυτη επιτυχία στις εξελίξεις και στις προκλήσεις της νέας εποχής.

Οι προαναφερθέντες ορισμοί του αποτελεσματικού σχολείου καθώς και η προσπάθεια καθιέρωσης των παραγόντων του έχουν συνδέσει πλέον την έρευνα για το αποτελεσματικό σχολείο με την αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού. Στη συνέχεια θα αναφέρουμε τις βασικές διαφοροποιήσεις που υπάρχουν στον αποτελεσματικό εκπαιδευτικό και στον καλό εκπαιδευτικό.

Αποτελεσματικός δάσκαλος

«Η έννοια του αποτελεσματικού εκπαιδευτικού συνδέεται στενά με την έννοια της αποδοτικότητας της διδασκαλίας, μια έννοια με ιδιαίτερη βαρύτητα στην εποχή μας, που η εκπαίδευση αποτελεί μια δαπανηρή επένδυση όλης της κοινωνίας, των οικογενειών, των ίδιων των ατόμων» (Λιγνού, 2007:1).

Η προβληματική για την αποτελεσματικότητα ή μη του δασκάλου στον ελληνικό χώρο μάς απασχόλησε πολύ πρόσφατα (Ματσαγγούρας, 2000· Καψάλης, 1999· Βρεττός, 1999· Τριλιανός, 2000). Ουσιαστικά, δεν έχει πιστοποιηθεί αν και πόσο αποτελεσματικός είναι ο εκπαιδευτικός, με έρευνες προς αυτή την κατεύθυνση, ούτε λειτούργησαν οι θεσμοί για την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και, επιπλέον, οι εκθέσεις των σχολικών συμβούλων δεν αποτελούν ασφαλή πηγή για τέτοιου είδους εκτιμήσεις (Παμουκτσόγλου, 2001).

Η διάκριση του αποτελεσματικού από τον αναποτελεσματικό εκπαιδευτικό δεν μπορεί να γίνει με ευκολία. Άλλωστε, σε τέτοια συμπεράσματα μας οδηγούν οι έρευνες που έχουν γίνει, τα αποτελέσματα των οποίων είναι αντιφατικά ή και αμφιλεγόμενα. Βασικός παράγοντας δυσκολίας είναι η ίδια η διδακτική πράξη, καθώς ένας εκπαιδευτικός μπορεί να είναι αποτελεσματικός για μια ομάδα μαθητών και αναποτελεσματικός για κάποια άλλη (Ανδρεαδάκης, 2010).

Το προφίλ μιας σειράς χαρακτηριστικών που πρέπει να διαθέτει ο αποτελεσματικός δάσκαλος έγινε προσπάθεια να επισημανθεί από τις πρώτες διεθνείς έρευνες κατά τις δεκαετίες του '60, του '70 και του '80 (Ryans, 1960· Rosenshine & Furst, 1973· Murrey, 1983· Medley, 1977 κ.ά., στο: Ανδρεαδάκης, 2010). Σύμφωνα με αυτές, ορισμένα από τα στοιχεία που πρέπει να διαθέτει ο αποτελεσματικός εκπαιδευτικός είναι η ακεραιότητα του χαρακτήρα, ο ενθουσιασμός, το χιούμορ, η ορθή κρίση, η καλή οργάνωση της σχολικής τάξης, η σαφήνεια λόγου, ο σχεδιασμός του μαθήματος, η άρτια γνώση του αντικειμένου που καλείται να διδάξει, η συνεχής επανατροφοδότηση και επιβράβευση των μαθητών. Άλλες έρευνες, όπως αυτή των Harris & Hill (1982, στο: Ανδρεαδάκης, 2010), ομαδοποιούν τα χαρακτηριστικά του αποτελεσματικού εκπαιδευτικού και τα παρουσιάζουν ως εξής: α) να είναι συστηματικός, β) να είναι φιλικός, γ) να είναι ικανός στην προφορική επικοινωνία, δ) να είναι ενθουσιώδης, ε) να εξατομικεύει τη διδασκαλία, και στ) να είναι σε θέση να κάνει παιδαγωγική χρήση και αξιοποίηση σύγχρονων τεχνολογικών μέσων.

Η Κλωνάρη (2007) υποστηρίζει ότι οι ερευνητές έχουν μελετήσει κατά καιρούς διάφορες «πτυχές» των αποτελεσματικών εκπαιδευτικών. Πιο συγκεκριμένα, αποτελέσματα ερευνών (Saphier & Gower, 1987· Burden & Byrd, 1994· Kauchak & Eggen, 1994· Myers & Myers, 1995· Danielson, 1996· Wong & Wong, 1998) που έχουν γίνει για να προσδιορίσουν τις δεξιότητες των αποτελεσματικών εκπαιδευτικών καταδεικνύουν, μεταξύ άλλων, τις εξής δεξιότητες: οικοδόμηση θετικών σχέσεων με τους μαθητές, δημιουργία ενθουσιασμού, καθιέρωση καλά οργανωμένων και διοικούμενων τάξεων, ενθάρρυνση και ανταμοιβή των μαθητών, ενεργό εμπλοκή των μαθητών στη διδασκαλία και μάθηση κ.ά.

Άλλοι ερευνητές (Brophy & Good, 1986· Eggen & Kauchak, 1997), οι οποίοι ασχολήθηκαν με τους τομείς γνώσεων που πρέπει να έχουν οι αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί, αναφέρουν ως σημαντικούς τομείς γνώσεων τη γνώση του αντικειμένου που διδάσκει ο εκπαιδευτικός, τη γνώση των δεξιοτήτων των επιστημόνων που διδάσκει και τη γνώση της παιδαγωγικής επιστήμης και των διδακτικών στρατηγιών.

Όσον αφορά τις διαθέσεις, τις πεποιθήσεις, τις στάσεις, τις αξίες, τα γνωρίσματα και την προσωπικότητα των αποτελεσματικών εκπαιδευτικών, έρευνες (Burden & Byrd, 1994· Kauchak & Eggen, 1994· Myers & Myers, 1995· Wong & Wong, 1998· Cooper, 1999) έχουν καταλήξει ότι οι αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί είναι άνθρωποι: στοργικοί, δραστήριοι, δημιουργικοί, που αγαπούν τη μάθηση, προσιτοί και θετικοί, με αίσθηση του χιούμορ, υψηλές προσδοκίες για τους μαθητές τους και σέβονται την προσωπικότητα των μαθητών τους.

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι είναι πολύ δύσκολο να διαμορφώσουμε ένα «μοντέλο» βάσει του οποίου θα μπορούμε να κρίνουμε αν κάποιος εκπαιδευτικός είναι αποτελεσματικός ή όχι. Είναι γεγονός ότι η διδασκαλία και το μαθητικό δυναμικό της σχολικής αίθουσας αποτελούν παράγοντες καθοριστικής σημασίας για την αποτελεσματικότητα ενός εκπαιδευτικού και, κατά προέκταση, της αποτελεσματικής διδασκαλίας. Θεωρούμε ότι πρόκληση για τον αποτελεσματικό εκπαιδευτικό αποτελεί η διδασκαλία σε ανομοιογενείς τάξεις, καθώς καλείται να οργανώσει την ομάδα των μαθητών, να καταφέρει να δημιουργήσει το κατάλληλο μαθησιακό κλίμα, να υιοθετήσει διαφοροποιημένες στρατηγικές μάθησης και να ακολουθήσει τις επιταγές των νέων κοινωνικών δεδομένων, όπως είναι η χρήση των ΤΠΕ, το πέρασμα από την κοινωνία της πληροφορίας στην κοινωνία της γνώσης –όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στη σύνοδο των Υπουργών Παιδείας των χωρών Ε.Ε. που πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι (Οκτώβριος, 2003)–, η θέαση της εκπαίδευσης από την οικονομική της διάσταση και η σύνδεσή της με την οικονομική πρόοδο των κρατών, η καλλιέργεια δεξιοτήτων που απαιτούνται σε μια μοντέρνα κοινωνία όπως είναι η επίλυση προβλήματος, η ομαδική συνεργασία και η ξεκάθαρη επικοινωνία.

Συμπέρασμα

Η πληθώρα των ερευνών που υπάρχουν σχετικά με το αποτελεσματικό σχολείο και η ποικιλία των συμπερασμάτων καταδεικνύουν τον προβληματισμό που επικρατεί σχετικά με τον καθορισμό των χαρακτηριστικών του αποτελεσματικού σχολείου. Σύμφωνα με τον MacBeath (2001: 37) τα αποτελεσματικά σχολεία προσδιορίζονται από μια ομάδα κοινών χαρακτηριστικών, τα οποία είναι:

- οι υψηλές προσδοκίες,
- η συνεργασία μεταξύ σχολείου και οικογένειας,
- ο βαθμός «επαγγελματισμού» της διοίκησης του σχολείου, και
- ο βαθμός οργάνωσης του σχολικού περιβάλλοντος.

Ωστόσο, τα χαρακτηριστικά αυτά δεν είναι απόλυτα, αλλά έχουν άμεση σχέση με το κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο και τις αξίες που πρεσβεύουν το σχολείο, το εκπαιδευτικό προσωπικό, οι μαθητές, οι γονείς και το γενικότερο κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο του σχολείου. Έτσι, ένα σχολείο το οποίο θεωρείται αποτελεσματικό σε μια περιοχή μπορεί να αποδειχτεί αναποτελεσματικό σε μια άλλη. Γενικότερα, τα αποτελέσματα της έρευνας που συνδέονται με το αποτελεσματικό σχολείο έχουν υπόσταση και είναι εφαρμόσιμα μόνον όταν εντάσσονται στο συγκεκριμένο κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο, αφού οι παράγοντες της αποτελεσματικότητας δεν είναι επεξηγήσεις αλλά αλληλεπιδράσεις (MacBeath, 2001: 38).

Πρέπει να κατανοηθεί σε βάθος ότι το σχολείο δεν είναι μια ομοιογενής οντότητα, γι' αυτό, άλλωστε, αναφερόμαστε και στη μοναδικότητα της σχολικής κουλτούρας κάθε σχολείου. Λόγω αυτής της διαφορετικότητας των σχολικών οργανισμών και των υποσυστημάτων τους έχει προκύψει και ο όρος –τον οποίο αναφέρει ο MacBeath (2001: 39)– της «*διαφορετικότητας της αποτελεσματικότητας*», επιβεβαιώνοντας ότι στα περισσότερα σχολεία η επιτυχία ενυπάρχει με την αποτυχία, καθώς και ότι κάποιοι μαθητές αποδίδουν καλύτερα από κάποιους άλλους. Γι' αυτό, άλλωστε, πολλοί ερευνητές θεωρούν ότι το θέμα αυτό πρέπει να διερευνηθεί ακόμα πιο διεξοδικά προκειμένου να γίνει πλήρως αντιληπτό πώς λειτουργεί η σχολική κουλτούρα των σχολείων και πώς αυτή συνδέεται με το ευρύτερο κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο του σχολείου.

Επιπλέον, το θέμα της αποτελεσματικότητας είναι άμεσα συνδεδεμένο και με το πώς ορίζει καθένας μας την αποτελεσματικότητα. Διαφορετικό νόημα έχει το αποτελεσματικό σχολείο στις χώρες της Αφρικής και διαφορετικό στις χώρες της προηγμένης Ευρώπης. Διαφορετική άποψη έχει ο μαθητής ενός σχολείου για την αποτελεσματικότητά του και διαφορετική αντίληψη θα έχουν οι εκπαιδευτικοί ή ο διευθυντής/-ντρια του ίδιου σχολείου. Επομένως, η αποτελεσματικότητα εμπεριέχει και τον όρο της προσωπικής άποψης και θέσης.

Η σύσταση ενός πλαισίου αποτελεσματικότητας για ένα σχολείο θα είναι εφαρμόσιμη όχι από τη στιγμή που οργανώνεται στα χαρτιά, αλλά από τη στιγμή που γίνεται αντικείμενο συζήτησης με τους ανθρώπους τους οποίους αφορά άμεσα, και αυτοί δεν είναι άλλοι από τους εκπαιδευτικούς, τους γονείς, ακόμα και τους μαθητές ενός σχολείου. Ίσως αυτός είναι ένας πολύ σημαντικός λόγος για να σκεφτούν οι εισηγητές, οι σχεδιαστές αλλά και οι ερευνητές των χαρακτηριστικών των αποτελεσματικών σχολείων ότι το σχολείο πρέπει –και είναι λογικό– να έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά αποτελεσματικότητας, με βάση τα υποσυστήματα που το απαρτίζουν και το ευρύτερο κοινωνικο-πολιτισμικό του πλαίσιο.

Βιβλιογραφία

Ανδρεαδάκης, Ν. (2009-2010). *Αποτελεσματικός εκπαιδευτικός. Πανεπιστημιακές σημειώσεις*. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, ΤΕΠΑΕΣ, Ακαδημαϊκό έτος 2009-2010. Ρόδος.

Βαρσαμίδου, Α. & Ρεζ, Γ. (2006). *Αποτελεσματικά σχολεία – Μύθος και πραγματικότητα*. Διαθέσιμο στο <http://www.alfavita.gr/artra/artro244.html>.

Βρεττός, Ι. & Καψάλης, Αχ. (1999). *Αναλυτικό Πρόγραμμα. Σχεδιασμός, αξιολόγηση, αναμόρφωση*. Αθήνα: έκδ. του ίδιου.

Coleman, J.S. *et al.* (1966). *Equality of educational opportunity*. Washigton: U.S. Department of Health, Education and Welfare, Office of Education.

European Commission (2000). *European report on the quality of school education. Sixteen quality indicators*. Διαθέσιμο στο: <http://ec.europa.eu/education/policies/educ/indic/rapinen.pdf>.

Καψάλης, Α. (1999). Ένα ελληνικό μοντέλο μικροδιδασκαλίας και η εφαρμογή του στην εκπαίδευση εκπαιδευτικών. *Μακεδόν*, 2, 3-22.

Κλωνάρη, Α. (2007). Αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί: Απόψεις μαθητών Β' τάξης Γυμνασίου, στο: Α. Κατούρης - Κ. Κώσης - Α. Μικρόπουλος - Γ. Τσαπαρλής (επιμ.), *Διδακτική Φυσικών Επιστημών και Νέες Τεχνολογίες στην Εκπαίδευση: Πρακτικά 5^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου*. Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 862-868.

Κοντάκος, Α. (2009-2010). *Θέματα επικοινωνίας στην εκπαίδευση και τη διοίκηση. Πανεπιστημιακές σημειώσεις*. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, ΤΕΠΑΕΣ, Ακαδημαϊκό έτος 2009-2010. Ρόδος.

Λιγνού, Α. (2007). *Αποτελεσματικός εκπαιδευτικός. Αποτελεσματική διδασκαλία*. Διαθέσιμο στο: <http://www.eduportal.gr/modules.php/modules.php?name=News&file=article&sid=199>.

MacBeath, J. (2001). *Η Αυτοαξιολόγηση στο σχολείο. Οντοπία και πράξη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ματσαγγούρας, Η. (2000). *Η σχολική τάξη*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Mortimore, P. (1991). School Effectiveness Research: Which Way at the Crossroads? *School Effectiveness and School Improvement*, 2, 3: 213-229.

Μπαμπινιώτης, Γ. (1998). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας. Με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

Παμουκτσόγλου, Α. (2001). Αποτελεσματικό σχολείο: Χαρακτηριστικά και αντιλήψεις σε μια προσπάθεια αξιολόγησής του. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 5, 81-90.

Πασαορδή, Γ. (2001). *Το σχολικό κλίμα: Θεωρητική ανάλυση και εμπειρική διερεύνηση των βασικών παραμέτρων του*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Ρεζ, Γ. (2006). Αποτελεσματικά σχολεία: Μύθος και πραγματικότητα. *Το περιοδικό της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Χίου*. Διαθέσιμο στο: <http://www.cpe.gr/periodiko/res.pdf>.

Sammons, P. - Hillman, J. - Mortimore, P. (1995). Key characteristics of effective school: A review of school effectiveness research. *School Effectiveness and School Improvement Journal*. Ανακτήμένο στις 1-9-2010, από το δικτυακό τόπο: http://www.mp.gov.rs/resursi/dokumenti/dok132-eng-SESI_Key_characteristics_of_effective_schools.pdf

Τριλιανός, Θ.Α. (2000). *Μεθοδολογία της Σύγχρονης Διδασκαλίας. Καινοτόμες επιστημονικές προσεγγίσεις στη Διδακτική Πράξη*. τ. Α' και Β', Αθήνα: έκδ. του ίδιου.